

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-25>

УДК 658.012

БАРНА Марта

Львівський торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5248-9774>

e-mail: martabarna@lute.lviv.ua

ІВАНЮК Юрій

Львівський торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-3582-6772>

e-mail: ivaniuk.yrj@gmail.com

РОЗВИТОК РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

У статті акцентовано увагу на питаннях теоретико-методичних засад функціонування та розвитку ринку праці. Визначено соціально-економічну роль та специфіку функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Розкрито теоретико-методичні положення функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції на інноваційній основі. Метою статті визначено узагальнення теоретико-методичних засад та методико-прикладних положень функціонування і розвитку ринку сільськогосподарської продукції на інноваційних засадах. Показано, що визначальною характеристикою реального стійкого поступу ринку сільськогосподарської продукції є впровадження інновацій, що стають базисною умовою зміцнення конкурентоспроможності його суб'єктів, зростання ефективності та кращого задоволення потреб суспільства. Інновації забезпечують формування нових можливостей, досягнення унікальних переваг, нарощення інтелектуального капіталу, технологічну модернізацію та осучаснення як системи виробництва (пропозиції), так і споживання (попиту) сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: ринок сільськогосподарської продукції, інновації, інноваційні технології, соціально-економічна роль, специфіка функціонування, попит і пропозиція, виробництво сільськогосподарської продукції.

BARNA Marta, IVANIUK Yuriy

Lviv University of Trade and Economics

DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET ON INNOVATIVE BASIS: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BACKGROUND

The article focuses on issues of the theoretical and methodological foundations of the functioning and development of the labor market. The socio-economic role and specifics of the functioning of the market of agricultural products are defined. The theoretical and methodological provisions of the functioning and development of the market of agricultural products on an innovative basis are revealed. The purpose of the article is to generalize the theoretical and methodological principles and methodological and applied provisions of the functioning and development of the market of agricultural products on an innovative basis.

It is shown that the defining characteristic of the real sustainable progress of the market of agricultural products is the introduction of innovations, which become a basic condition for strengthening the competitiveness of its subjects, increasing efficiency and better meeting the needs of society. Innovations ensure the formation of new opportunities, the achievement of unique advantages, the increase of intellectual capital, technological modernization and modernization of both the system of production (supply) and consumption (demand) of agricultural products.

At the same time, innovative activity should be extended not only to the sector of production (supply) of agricultural products on the market, but to all elements of the market, in particular, state regulation, infrastructural support, the processing system and the consumption sector. This approach will ensure the joint participation of market subjects in projects of innovative market development, increase the level of diversification of resource provision of innovative activities, improve the level of coherence of the interests of market subjects in the field of innovation, achieve their greater adaptability to the challenges of uncertainty, including war, comprehensively provide investment support for market modernization and digitalization of economic relations on the basis of innovation and technology.

Keywords: market of agricultural products, innovations, innovation technologies, socio-economic role, specifics of functioning, demand and supply, production of agricultural products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ринок сільськогосподарської продукції займає пріоритетне місце у забезпеченні стабільності функціонування та розвитку національного господарства. Значною є роль ринку сільськогосподарської продукції і у подоланні ризиків та загроз економічній безпеці, а особливо у контексті продовольчого забезпечення та задоволення споживчих інтересів населення. Однозначно, що для виконання таких критично важливих та водночас досить складних завдань важливо активно розвивати усі етапи обігу сільськогосподарської продукції. Саме застосування інноваційних технологій варто розглядати як принципову вимогу становлення ефективно функціонуючого розвиненого ринку сільськогосподарської продукції.

Важливість інновацій прослідковується у контексті побудови стабільно функціонуючого ринку, який здатний створювати та підтримувати виробництво, розподіл та обмін сільськогосподарської продукції,

при цьому активно стимулюючи посилення попиту та пропозиції з боку усіх учасників ринкових відносин. Інноваційність є також ознакою якості ринку сільськогосподарської продукції, коли необхідно забезпечити функціонування його як єдиної цілої системи, де кожен із суб'єктів здатний реалізувати власні економічні інтереси. Критично важливо впроваджувати інновації, коли існує потреба у вирішенні низки макроекономічних проблем розвитку – забезпечення довготривалої стабільності та стійкості аграрного сектору економіки, становлення ринкової інфраструктури та налагодження міжгалузевого і міжсекторального співробітництва з виробництва і просування на ринках сільськогосподарської продукції та ін. На галузевому рівні поширення та ефективність використання інновацій відіграє вагомое значення при забезпеченні зниження собівартості сільськогосподарської продукції, підвищенні ефективності використання сільськогосподарських угідь, впровадженні новітніх підходів до заготівлі, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції та ін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методичні засади та методико-прикладні аспекти дослідження проблем функціонування і розвитку ринку сільськогосподарської продукції досліджували такі науковці, як В. Андрійчук, В. Артиш, В. Бойко, Т. Васильців, Р. Лупак, Н. Рудик, П. Саблук, А. Сохнич та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Водночас, аспекти сучасного етапу розвитку глобальної та вітчизняної економіки, у тому числі в середовищі повномасштабної війни, обумовлюють нові аспекти й визначають нову потребу в узагальненні специфіки функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції, особливо на інноваційних засадах.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення теоретико-методичних засад та методико-прикладних положень функціонування і розвитку ринку сільськогосподарської продукції на інноваційних засадах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інноваційність все більше стає об'єктивним чинником розвитку, а в міру посилення глобалізації та неоіндустріалізації має значний вплив на розвиток ринків. Л. Антонюк та ін. пропонують розглядати поняття «інновації» як закономірну зміну, замовлену фундаментальними основами розвитку макроекономічного середовища – зростанням конкуренції, модернізацією системи державного регулювання, задоволенням потреб та інтересів суспільства та ін. Також вагомое значення надається впливу інновацій на традиційні засади підприємництва, як інвестиційна активність, техніко-технологічне забезпечення, інтелектуалізація праці та ін. [1, с. 15-22]. Такий вектор суджень характерний й іншим науковцям, які поняття «інновації» визначають як:

- процес кількісно-якісних змін, в результаті чого підвищується опірність дестабілізуючому впливу непередбачуваних тенденцій [2, с. 68-70];
- трансформації в просторі та часі, яким властива перманентна зміна, у результаті чого формується дисипативна система відносин та перехід на новий етап функціонування [3, с. 10-11];
- зміна, що приводить до вдосконалення та нарощення капіталу [4, с. 38-40];
- перехід з одного стану в інший, що супроводжується змінами якісних та кількісних характеристик розвитку [5, с. 24-28];
- модифікація системи ресурсного забезпечення [6, с. 22-23].

За період становлення ринкової економіки наукові погляди на поняття «інновації» досить еволюціонували – від теорії циклів до теорії технологічного детермінізму. Так, згідно з теорією циклів (К. Маркс, У. Джевонс, С. Сісмонді, М. Туган-Барановський та ін.) інновації є загальною основою економічного прогресу, джерелом покращення ефективності функціонування. Необхідність впровадження інновацій визначається циклічністю економічного поступу та внутрішнього середовища, зокрема. Водночас відсутність інновацій розглядається як перешкода стійкого розвитку, яка, власне, і дестабілізує циклічність змін [7, с. 4-7].

Послідовники теорії циклів – Дж. Модельскі та В. Томсон розглядали сутність інновацій як ритмічний процес, що виникає завдяки технологічним змінам у всіх сферах. Відповідні зміни означають, що в довгостроковій перспективі можливе стабільне зростання обсягів діяльності [8, с. 85]. Циклічного підходу дотримується С. Кузнець, який обґрунтовує інновації як результат діяльності, що може мати як позитивний, так і негативний характер залежно від якості налагодження системи управління процесами залучення нових ресурсів [9, с. 534-540].

Сутність та аспекти інновацій розглядаються в економічних словниках, де поняття «інновації» трактується як засіб отримання нових можливостей розв'язувати різні проблеми, поява яких пов'язана з нестабільністю ринкового середовища [10]. Р. Кабальєро, М. Хаммур, будучи прихильниками теорії циклів,

розглядають інновації як еволюційну зміну, коли для успішної адаптації до зовнішнього середовища використовується новітній інструментарій, а при досягненні мети, потреба в інноваціях послаблюється і більше необхідно займатися покращенням якості управління загальними процесами [11, с. 809-815].

Наукові припущення різних авторів дозволяють стверджувати, що розвиток ринку на інноваційних засадах враховує: вибір векторів переходу від нижчих до вищих стадій життєвих циклів [12, с. 82-84]; інституційні реформи в системі національного господарства та економічних відносин [13, с. 117-121]; перманентний вплив факторів конкуренції та суспільного відтворення [14, с. 20-23].

Інновації також пов'язані зі структурними змінами на ринку, коли посилюються дисбаланси між попитом та пропозицією, а також в умовах обмеженості ресурсів.

Згідно з Т. Васильців, інновації є основним чинником розвитку, який набирає форми вмінь, винаходів, нових методів управління тощо. Інновації слугують основним джерелом отримання переваг, а їх активне впровадження забезпечує вирішення господарських завдань та посилює ділову активність на ринку [15, с. 8]; інновації розглядаються в контексті динамічних змін, а саме як інструмент налагодження стабільного функціонування, здатного забезпечити резистентність до непередбачуваних умов та тенденцій [16, с. 132].

На думку багатьох науковців, зокрема Я. Качмарика та ін. [17, с. 105], Р. Лупака [18, с. 100], розвиток можливий тоді, коли джерелом цього є інновації. При цьому поняття «інновації» розглядається як поступовий процес винайдення нових способів розвитку, перехід до використання нових можливостей, складний та тривалий процес перетворень, створення новинок та їх освоєння, здатність сформулювати та реалізувати новаторський потенціал, цілеспрямований рух до розвитку, що базується на революційних підходах до розвитку. Дійсно, інновації шляхом безпрецедентних змін надають абсолютно нові можливості та формують потенціал, що дозволяє динамічно розвиватись та постійно покращувати результати діяльності.

Розвиток ринку, у т. ч. сільськогосподарської продукції, тісною мірою залежить від налагодження конкурентних відносин, повного дотримання правил конкуренції тощо, а, посилення конкурентних позицій обумовлене здатністю представляти на ринку інноваційну продукцію, розширювати її асортимент. Так, поєднання сутнісних положень інновацій та конкурентоспроможності характерне для досліджень М. Портера і започаткованою ним теорії конкурентних переваг, який поняття інновацій розглядає як передумову перетворення товару підприємства, галузі, ринку на конкурентоспроможний та високодинамічний комплекс, здатний швидко інтегруватись у економічні відносини і процеси та успішно адаптуватись до зовнішніх змін. Відповідно задля набуття високого конкурентного статусу та рівня інноваційності суб'єктам господарювання необхідно активно інвестувати, розробляти проривні бізнес-ідеї, реалізувати прогресивні проекти тощо. Інновації є інструментом досягнення довгострокових цілей та завдань, спрямованих на перехід у новий конкурентний стан. Створення інновацій ініціює зміни якості та структури конкурентного потенціалу, покращення конкурентних відносин. Ринок активно реагує на прогресивні інновації, визначає лідерів, стимулює появу нових учасників, що можуть швидко набутися високого конкурентного положення. У інших дослідженнях зазначається, що конкурентна складова інноваційного розвитку є основою міцних конкурентних позицій на ринку, коли, реалізуючи інноваційні проекти, отримуєш значні переваги, що дозволяє ініціювати нові зміни і, таким чином, посилювати свій вплив на споживача і на ринок. На перший план виходить отримання доступу до унікальних ресурсів – технологій, використання яких створює нові можливості, дозволяючи перевершувати результати конкурентів.

З іншого боку, конкурентоспроможність, як і інновації, є досить комплексними поняттями і їх об'єднує досить значна кількість характеристик та параметрів. У зміст інновації варто, скоріше, враховувати здатність активно та масштабно інвестувати, а конкурентоспроможність розглядати як результат впровадження інновацій. Дійсно інноваційність є прерогативою тих суб'єктів господарювання, які володіють достатнім обсягом інвестиційних ресурсів, щоб забезпечити розроблення та вихід на ринок абсолютно нового виду інноваційної продукції. Таким чином питання розвитку ринку на інноваційних засадах транспонується на передумови, за якими реалізація інноваційних проектів є головним вектором забезпечення та підвищення конкурентоспроможності, рівень якої показує здатність формувати унікальні переваги, при цьому, інтенсивно вкладаючи ресурси в новітні дослідження та розробки.

Варто виділити наукові праці представників теорії інтелектуального лідерства, у яких інновації визначаються як елемент розвитку, характеризуючи ступінь сформованості інтелектуального капіталу та поширення інтелектуально-творчої діяльності, створення і зростання робототехніки, автоматизованих виробничих систем і т. п.

Безперечно, що при розробленні та впровадженні інновацій існує значна потреба в інтелектуально-кадрових ресурсах, інтелектуалізації праці. Вагомого значення набуває державна політика розвитку освіти та науки, що передбачає комплексне реформування та застосування інноваційних підходів до організації освітнього процесу, наукових досліджень та ін. з орієнтацією на вдосконалення теоретико-методичних та прикладних положень із забезпечення розвитку ринку, у т.ч. сільськогосподарської продукції. Свідченням ефективності такої моделі є розвиток південно-азійських країн, коли поглиблення інтелектуалізації праці не лише змінило національну економічну систему та забезпечило її активний розвиток, а й заклало основу для стабільного утримання лідерських позицій у світі з виробництва високотехнологічної продукції. Теперішнє

посилення неоіндустріальних змін надалі підтверджує високу ефективність моделі інтелектуального розвитку суспільства і подальше відставання країн, не здатних сформувати якісний інтелектуальний ресурс.

Інновації являють собою набір нових знань, даючи імпульс швидкому зростанню. Натомість накопичення таких знань та зростання інтелектуалізації праці залежить від утвердження формальних (законодавчих, адміністративно-управлінських) і неформальних (традицій, звичаїв, культури поведінки) правил і процедур. Водночас, заведено вважати, що чим більш формальними є норми, які регулюють інноваційну діяльність, тим меншим є вплив ризиків та загроз, і, навпаки, переважання неформальних процедур посилює нестабільність та невизначеність для впровадження інновацій.

Однозначно держава повинна стати головним ініціатором підтримки, стимулювання розвитку і активізації досліджень та розробок підприємств, надаючи широку інституційно-правову, фінансово-інвестиційну та іншу підтримку. Натомість завдання ринку активізувати суспільство до нагромадження нових знань і вмінь, здійснення творчої діяльності тощо. На нашу думку, усі учасники ринку повинні бути мотивовані вкладати ресурси у налагодження високоінтелектуальної праці, адже вигоди від цього, як показує досвід високорозвинених країн, є значними.

Інновації мають значний стимулюючий ефект, забезпечуючи покращення результатів функціонування та розвитку, про що наголошують представники теорії інноваційного розвитку (Г. Менш, П. Друкер та ін.). Важливість інновацій є критичною при впровадженні нових підходів адаптації до кризових явищ, коли необхідно активно стимулювати проведення структурних реформ. Тут вагоме значення відводиться державі в напрямі створення необхідних умов для налагодження інноваційної діяльності та розширення її масштабів. Інноваційний шлях є перспективним вектором розвитку, коли перевага надається зменшенню витратомісткості, ручної та малопродуктивної праці, результатом чого стає вихід на ринок абсолютно нової продукції, здатної у кращій мірі задовольнити потреби споживача.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Визначальною характеристикою реального стійкого поступу ринку сільськогосподарської продукції є впровадження інновацій, що стають базисною умовою зміцнення конкурентоспроможності його суб'єктів, зростання ефективності та кращого задоволення потреб суспільства. Інновації забезпечують формування нових можливостей, досягнення унікальних переваг, нарощення інтелектуального капіталу, технологічну модернізацію та осучаснення як системи виробництва (пропозиції), так і споживання (попиту) сільськогосподарської продукції.

Встановлено, що під розвитком ринку сільськогосподарської продукції на інноваційних засадах слід вважати поєднання таких аспектів, як формування нових можливостей для успішної адаптації ринку до кон'юнктурних коливань економічного зростання, пов'язаних із зміною потреб та інтересів його учасників (теорія циклів), впровадження нововведень у всіх сферах суспільного життя з прицілом на забезпечення стабільного та стійкого розвитку ринку (теорія еволюційного розвитку), покращення конкурентного становища та забезпечення збалансованого розвитку, орієнтуючись на набуття унікальних конкурентних переваг (теорія конкурентних переваг), формування високоякісного інтелектуального капіталу, здатного генерувати новаторські ідеї та успішно впроваджувати їх на ринку (теорія інтелектуального лідерства), налагодження абсолютно нових форм виробництва, просування і споживання, зосереджених на впровадженні прогресивних технологій та переформатуванні ринкового середовища (теорія інноваційного розвитку), поширення ідеології становлення і розвитку на засадах технологічної модернізації та осучаснення господарських процесів (теорія технологічного детермінізму).

При тому інноваційна активність має поширюватися не тільки на сектор виробництва (пропозиції) сільськогосподарської продукції на ринку, але на всі елементи ринку, зокрема державне регулювання, інфраструктурне забезпечення, систему переробки і сектор споживання. Такий підхід дозволить забезпечити спільну участь суб'єктів ринку в проєктах інноваційного розвитку ринку, посилити рівень диверсифікації ресурсного забезпечення інноваційної діяльності, покращити рівень узгодженості інтересів суб'єктів ринку в сфері інновацій, досягнути їх більшої адаптивності до викликів невизначеності, у т. ч. війни, комплексно забезпечити інвестиційну підтримку модернізації ринку та цифровізації економічних відносин на інноваційно-технологічних засадах.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

Література

1. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 180 с.
2. Лепенчук П., Попович Т. Підтримка інноваційної діяльності. Досвід економічно розвинутих держав та України. Юридичний журнал. 2003. № 12. С. 68-71.
3. Денисенко М. П., Риженко Я. В. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні. Проблеми науки. 2007. № 6. С. 10-16.

4. Гнатенко І. А. Визначення інновацій як інструментарію національного підприємництва. Науковий вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія «Економіка». 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 38-42.
5. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання. Економіка України. 1995. № 2. С. 24-31.
6. Безус А. М., Шафранова К. В., Безус П. І. Роль інноваційного розвитку у стійкості підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 22-25.
7. Осецький В. Л., Сльозко О. О. Теорія економічних циклів у перехідних економіках. Економіка та держава. 2009. № 4. С. 4-7.
8. Modelski G., Thompson W. Testing Cobweb Models of the Long Cycle / Exploing long cycles Modelski G. (Ed.) Liverpool : Boulder, 1987. P. 85-105.
9. Kuznets S. Retardation of Economic Growth. *Journal of Economic and Business History*. 1953. № 1. P. 534-560.
10. Економічний словник довідник – 2020. URL : <https://subjectum.eu/economic/dict/358.html>
11. Caballero R., Hammour M. On the timing and efficiency of creative destruction. *Quarterly Journal of Economics*. 1996. № 111. P. 805-852.
12. Глухова С. В. Сучасні підходи до визначення сутності інновацій. Економічний аналіз. 2008. Вип. 3 (19). С. 82-84.
13. Житнецький І. В., Левченко Ю. Г. Економічна сутність інновацій та інноваційної діяльності в ринкових умовах господарювання. Харчова промисловість. 2008. № 7. С. 117-121.
14. Поліщук Н. Теоретичні підходи до визначення сутності інновацій. Галицький економічний вісник. 2009. № 1. С. 20-23.
15. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Економіка та держава. 2019. № 5. С. 4-8.
16. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. Вип. 21.2. С. 132-136.
17. Качмарик Я. Д., Лупак Р. Л. Система рішень процесу відтворення трудового потенціалу корпоративних систем. Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. 2005. Спец. вип. 15 (Ч. 1). С. 105–110.
18. Лупак Р. Л., Качмар Н. М. Соціальна відповідальність як складова забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2016. № 2. С. 98-103.

References

1. Antonyuk, L. L., Poruchnyk, A. M., Savchuk, V. S. (2003). Innovations: theory, mechanism of development and commercialization. Kyiv: KNEU. 180 p.
2. Lepenchuk, P., Popovych, T. (2003). Support of innovative activity. Experience of economically developed countries and Ukraine. *Legal journal*. no. 12. pp. 68-71.
3. Denysenko, M. P., Ryzhenko, Ya. V. (2007). Strategic mission of innovative activity and ways of its activation in Ukraine. *Problems of science*. no. 6. pp. 10-16.
4. Hnatenko, I. A. (2018). Definition of innovations as a toolkit of national entrepreneurship. *Scientific Bulletin of I. I. Mechnikov Odesa National University. «Economy» series*. Vol. 23. Iss. 5 (70). pp. 38-42.
5. Pokropivnyi, S.F. (1995). Innovative management in the market economy system. *Ukraine economy*. no. 2. pp. 24-31.
6. Bezus, A. M., Shafranov, K. V., Bezus, P. I. (2018). The role of innovative development in the sustainability of the enterprise. *Investments: practice and experience*. no. 8. pp. 22-25.
7. Osetskiy, V. L., Slozko, O. O. (2009). Theory of economic cycles in transitional economies. *Economy and the state*. no. 4. P. 4-7.
8. Modelski, G., Thompson, W. (1987). Testing Cobweb Models of the Long Cycle / Exploing long cycles Modelski G. (Ed.) Liverpool : Boulder. pp. 85-105.
9. Kuznets, S. (1953). Retardation of Economic Growth. *Journal of Economic and Business History*. no. 1. pp. 534-560.
10. Economic dictionary guide - 2020. URL: <https://subjectum.eu/economic/dict/358.html>
11. Caballero, R., Hammour, M. (1996). On the timing and efficiency of creative destruction. *Quarterly Journal of Economics*. no. 111. pp. 805-852.
12. Glukhova, S. V. (2008). Modern approaches to determining the essence of innovations. *Economic analysis*. Iss. 3 (19). pp. 82-84.
13. Zhitnetskiy, I.V., Levchenko, Yu.G. (2008). Economic essence of innovations and innovative activity in market conditions of management. *Food Industry*. no. 7. pp. 117-121.
14. Polishchuk, N. (2009). Theoretical approaches to determining the essence of innovations. *Galician Economic Bulletin*. no. 1. pp. 20-23.
15. Vasiltsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskiy, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and the state*. no. 5. pp. 4-8.

-
16. Vasylytsiv, T. G., Yaroshko, O. R. (2018). Financial security of the enterprise: its place in the system of economic security and priorities for strengthening at the post-crisis stage of economic development. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Iss. 21.2. pp. 132-136.
 17. Kachmarik, Y.D., Lupak, R.L. (2005). The system of solutions for the process of reproduction of the labor potential of corporate systems. *Accounting and analytical systems of business entities in Ukraine*. Special. issue 15 (Part 1). pp. 105–110.
 18. Lupak, R.L., Kachmar, N.M. (2016). Social responsibility as a component of ensuring the competitiveness of the enterprise. *Social and labor relations: theory and practice*. no. 2. pp. 98-103.